

EDUKACJA PRZEDSZKOLNA W WYBRANYCH KRAJACH EUROPEJSKICH

Aneta Sobotka

Warszawa 2011

Spis treści

1. Wstęp	3
2. System edukacji przedszkolnej	6
2.1. Rozwój opieki i edukacji przedszkolnej	6
2.2. Rola państwa i samorządu	11
2.3. Finansowanie	13
3. Jakość edukacji przedszkolnej	17
3.1. Podejście do edukacji przedszkolnej	17
3.2. Program nauczania	19
3.3. Organizacja	21
3.4. Wyrównywanie szans	24
3.5. Kadra nauczycielska	25
3.6. Monitorowanie	28
4. Podsumowanie	30
Bibliografia	33
Aneks 1	35

1. Wstęp

W Europie przyjęte jest, że główną funkcją instytucji, do których uczęszczają dzieci od 3 roku życia do osiągnięcia wieku szkolnego, jest edukacja. Przedszkole to pierwszy, chociaż często nieobowiązkowy etap edukacji we wszystkich krajach europejskich oznaczony w międzynarodowych porównaniach jako poziom ISCED 0¹. W Polsce często używa się określenia „wychowanie przedszkolne”, jednak termin „edukacja przedszkolna” staje się coraz powszechniejszy.

Unia Europejska od wielu lat promuje idee rozwijania instytucjonalnej opieki i wczesnej edukacji dla dzieci poniżej obowiązkowego wieku szkolnego. Głównym powodem jest dążenie do wyrównania szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy. Już w 1996 roku grupa przy Komisji Europejskiej wyznaczyła cel objęcia 90% dzieci w wieku 3-6 lat i 15% poniżej 3 roku życia opieką instytucjonalną do 2006 roku². W 2000 roku Komisja Europejska przyjęła Strategię Lizbońską, której jednym z celów był wzrost zatrudnienia mężczyzn do 70% i kobiet do 60% do roku 2010. Sposobem osiągnięcia większej aktywności kobiet na rynku pracy powinno być zapewnienie przez państwa członkowskie opieki instytucjonalnej nad dziećmi. W 2002 roku, w Barcelonie ustalono w tym zakresie dwa cele:

- Objęcie przynajmniej 90% dzieci opieką pozarodzinną w wieku od 3 lat do wieku obowiązku szkolnego,
- Objęcie przynajmniej 33% dzieci opieką pozarodzinną w wieku poniżej 3 lat.

Cele te miały zostać osiągnięte do 2010 roku, jednak w wielu państwach się to nie powiodło. Pierwszy cel (dzieci od 3 lat do osiągnięcia wieku szkolnego) osiągnęło 8 państw „starej UE”: Belgia, Dania, Francja, Niemcy, Irlandia, Szwecja, Hiszpania i Włochy. Drugi cel spełniło jeszcze mniej krajów – Dania, Holandia, Szwecja, Belgia i Hiszpania³.

¹ *Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszanie nierówności społecznych i kulturowych*, Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA), Warszawa 2009.

² *Quality Targets in Services for Young Children. Proposals for a Ten Year Action European Commission Network on Childcare and Other Measures to Reconcile the Employment and Family Responsibilities of Men and Women Programme*, January 1996.

³ *Realizacja celów barcelońskich w zakresie struktur opieki nad dziećmi do osiągnięcia wieku obowiązku szkolnego* SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA RADY, PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW, Bruksela 2008.

Inne cele edukacji przedszkolnej w Europie, poza wzrostem zatrudnienia, to budowanie wysokiej jakości kapitału ludzkiego, wyrównywanie szans oraz zachęcanie do posiadania większej liczby dzieci (element polityki rodzinnej)⁴.

W Europie istnieją dwa główne modele organizacji wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem⁵ – **zintegrowany i etapowy**. W modelu zintegrowanym wszystkie dzieci od 0 do osiągnięcia wieku szkolnego uczęszczają do tych samych placówek. Kadra składa się z nauczycieli oraz opiekunek i pielęgniarek. Pracownicy, bez względu na wiek dzieci, z którymi pracują, mają takie same wykształcenie i są wynagradzani na tych samych zasadach. Podejście to jest stosowane w krajach skandynawskich, na Łotwie i w Słowenii. W drugim modelu organizacja zależy od wieku dzieci – młodsze (od 0 do 3 lat) uczęszczają do innych placówek niż dzieci starsze (od 3 lat do osiągnięcia wieku szkolnego). Różne są także wymagania, co do wykształcenia kadry zatrudnianej w placówkach. Model ten jest znacznie częściej spotykany w Europie niż model zintegrowany. W niektórych krajach (Dania, Grecja, Cypr, Hiszpania, Litwa) rodzice mogą wybrać czy chcą posłać dzieci do placówek zintegrowanych czy dla określonych grup wiekowych⁶.

Wszystkie państwa europejskie zgadzają się, że przedszkole stanowi pierwszy etap edukacji, jednak różnie pojmują jej główny cel. We Francji, Irlandii i Wielkiej Brytanii przedszkole traktowane jest głównie jako przygotowanie do szkoły. Zajęcia są bardziej ustrukturyzowane, nastawione na przekaz nauczyciela, uczą konkretnych umiejętności potrzebnych w dalszej edukacji. Podejście pedagogiczne do rozwoju dziecka stosowane jest w krajach skandynawskich, w Niemczech i we Włoszech. W tym podejściu przywiązuje się większą wagę do całościowego rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka. Dziecko nie uczy się konkretnych zagadnień, lecz stwarza mu się warunki i możliwości do rozwoju. Nauczyciel jest przewodnikiem po otaczającym świecie – jego zadaniem jest zachęcanie dziecka do podejmowania nowych wyzwań.

W związku z wyżej wymienionymi odmiennymi podejściami, zarówno w kwestii organizacji, jak i podejścia programowego, opisano edukację przedszkolną (dla dzieci w wieku 3-5 lat) w trzech krajach:

- **Francja** (model etapowy, podejście szkolne),
- **Szwecja** (model zintegrowany, podejście pedagogiczne)
- **Włochy** (model etapowy, podejście pedagogiczne).

⁴ Blumsztajn A. (2007) *Przykłady rozwiązań edukacji przedszkolnej w krajach członkowskich Unii Europejskiej* [w:] System instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w aspekcie godzenia życia zawodowego z rodzinnym (red. Cecylia Sadowska-Snarska), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku

⁵ EACEA 2009 *op.cit.*

⁶ EACEA 2009 *op.cit.*

Ponadto wszystkie trzy kraje mają wysoki (ponad 90%) stopień upowszechnienia edukacji przedszkolnej i długą tradycję instytucjonalnych form opieki i kształcenia dzieci.

Konstrukcja niniejszej pracy opiera się na omówieniu kluczowych zagadnieniach związanych z organizacją i jakością edukacji przedszkolnej w wybranych krajach europejskich. Takie podejście do tematu pozwala na porównanie rozwiązań w poszczególnych krajach i sprawia, że praca nie ma charakteru monografii wybranych krajów. Niektóre zagadnienia zostały przedstawione także w szerszym, ogólnoeuropejskim kontekście.

Praca podzielona jest na dwie części – ogólną przedstawiającą system wczesnej edukacji i opieki w wybranych krajach (rozdział II) oraz szczegółową (rozdział III), gdzie skupiono się na różnych czynnikach i regulacjach zapewniających jakość świadczonych usług.

2. System edukacji przedszkolnej

W tym rozdziale został omówiony system edukacji przedszkolnej we Francji, Włoszech i Szwecji. Przedstawiona została geneza przedszkoli, rozłożenie odpowiedzialności pomiędzy państwo a samorząd oraz sposób i wysokość finansowania. Uwzględnienie organizacji na poziomie państwa oraz szerszego kontekstu w postaci przeszłych i obecnych uwarunkowań jest ważne dla pełnego zrozumienia przedstawionych modeli edukacji przedszkolnej.

2.1. Rozwój opieki i edukacji przedszkolnej

Francja

Francja, obok Belgii, ma najdłuższą tradycję edukacji przedszkolnej w Europie. Pierwsze placówki zajmujące się dziećmi z biednych rodzin pojawiły się już w 1825 roku. Pięć lat później, w 1830 roku, powstał oficjalny program regulujący zakładanie całodziennych (8.00-19.00) przedszkoli przez organizacje charytatywne dla dzieci w wieku 2-6 lat. Dzieci uczyły się w przedszkolach porządku, czystości i przestrzegania zasad, aby prowadzić uczciwe i chrześcijańskie życie. W 1881 rząd zdecydował, że publiczne *écoles maternelles* są placówkami bezpłatnymi, niewyznaniowymi i nieobowiązkowymi oraz zintegrowanymi ze szkołami podstawowymi. W 1891 zrównano status i warunki pracy nauczycieli przedszkoli i szkół podstawowych oraz wprowadzono stanowisko asystenta do każdego przedszkola⁷.

W XX wieku funkcja przedszkoli stopniowo zmieniała się – coraz mniejszą wagę przywiązywano do opieki zdrowotnej, zaś większą do społeczno-edukacyjnej. Początkowo przedszkole miało przygotować dzieci z ubogich środowisk do dalszej edukacji poprzez zabawę i różne rodzaje aktywności, uczyć moralności i higieny. Funkcja edukacyjna była bardzo szeroka – zakładano, że nabytą w przedszkolu wiedzę w zakresie moralności i zdrowia przekażą rodzicom⁸. Na początku XX wieku zamożne rodziny zaczęły posyłać dzieci do prywatnych *jardins d'enfants*, a po II wojnie światowej także klasa średnia doceniła rolę przedszkoli w edukacji dzieci.

⁷ Early Childhood Education and Care Policy in France Country Note OECD 2004.

⁸ Ibidem.

Z biegiem czasu rosła także liczba dzieci uczęszczających do przedszkoli. W latach 1945-51 liczba dzieci w przedszkolach wzrosła z 290 tys. do 800 tys. W 1959 roku edukacją przedszkolną objętych było już 40% dzieci w wieku 2-5 lat i 90% pięciolatków⁹. Dalsze upowszechnienie przedszkoli nastąpiło w latach 1960-70. Wiązało się to zarówno z brakami siły roboczej i koniecznością pójścia kobiet do pracy, jak i działaniami rządu, który przeznaczył środki na upowszechnienie różnych form opieki i edukacji małych dzieci¹⁰. W tym czasie do przedszkoli uczęszczały wszystkie cztero- i pięciolatki. Na początku lat 80-tych *école maternelle* stały się powszechne także dla młodszych dzieci, uczęszczało do nich 90% 3-latków – i 30% dzieci 2,5-letnich. Wtedy też zauważono, że uczęszczanie do przedszkola pozytywnie wpływa na późniejsze osiągnięcia uczniów, a wczesna edukacja może być narzędziem wyrównywania szans edukacyjnych¹¹. W 1989 Francja zagwarantowała prawo do bezpłatnego miejsca w przedszkolu od 3 roku życia. Dziś do francuskich przedszkoli uczęszczają wszystkie dzieci w wieku od 3 do 6 lat oraz 35% 2-latków¹².

Publiczne przedszkola są integralną, powszechną i bezpłatną częścią systemu edukacji. Do prywatnych przedszkoli (głównie prowadzonych przez związki wyznaniowe) *jardins d'enfants*, uczęszcza jedynie 10% dzieci. Od publicznych różnią się godzinami pracy oraz pobieraniem opłaty od rodziców. Poza godzinami szkolnymi dzieci mogą uczęszczać do centrów zabaw (*garderie* albo *centre de loisirs sans hébergement*). Centra są prowadzone głównie przez gminy (ok. 42%) i organizacje pozarządowe (ok. 53%), oferują opiekę dzieciom, gdy przedszkola nie pracują (popołudnia, środy, wakacje). W godzinach, kiedy przedszkola nie prowadzą zajęć, dzieci mogą przebywać także w *garderies périscolaires* prowadzonych przez gminy albo związki rodziców. Jest to rodzaj świetlicy znajdujący się na terenie szkoły z jedną przestrzenią wspólną (np. na sali gimnastycznej), gdzie wszystkie dzieci przebywają razem. Za pobyt dziecka w świetlicy naliczana jest opłata, której wysokość uzależniona jest od zarobków¹³.

Włochy

Edukacja przedszkolna we Włoszech jest dziś bardzo zróżnicowana, co wynika z warunków w jakich kształtowały się przedszkola. Pierwsze placówki, podobnie jak we Francji, przeznaczone były dla dzieci sprawiających problemy wychowawcze, dzieci samotnych rodziców i z biednych środowisk. Prowadzone były zazwyczaj przez Kościół i stanowiły formę pomocy społecznej. Państwo włoskie

⁹ Martin C., Le Bihan B., Public Child Care and Preschools in France: New Policy Paradigm and Path-dependency [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* red. K. Scheiwe, H. Willekens, PALGRAVE MACMILLAN 2009.

¹⁰ OECD 2004 *op.cit.*

¹¹ C. Martin, B. Le Bihan *op.cit.*

¹² Hill M., Long M., Marzanati A., Bönker F. The local government role in preschool child care policy in France, Germany, Italy and the UK [w:] G. Marcou, H. Wollmann (2010) *The Provision Of Public Services In Europe - Between State, Local Government and Market* EDWARD ELGAR PUBLISHING.

¹³ *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care* OECD 2006.

przez długi czas nie było zainteresowane edukacją małych dzieci, mimo to (a może właśnie dlatego?) we Włoszech powstało wiele oddolnych inicjatyw.

Pierwsze centrum opieki nad dziećmi założył w 1828 roku, w Cremonie, ksiądz Ferrante Aporti. Zainspirowany wydaną w 1823 roku książką Wilderspina *On the Importance of Educating the Infant Poor*, opisującego swoje doświadczenia w edukacji małych dzieci, postanowił oprócz tradycyjnej opieki, zapewnić dzieciom robotników, rolników i wdowców edukację oraz rozwój. Centra szybko rozprzestrzeniły się w bardziej rozwiniętych regionach na północy kraju, ale pomysł kształcenia dzieci z biednych środowisk nie spotkał się z uznaniem Kościoła Katolickiego ani państwa. Stopniowo pojawiały się jednak nowe koncepcje modeli wychowania i edukacji dzieci. W latach 1895-1917 kolejne placówki dla dzieci otworzyły siostry Agazzi. Na Narodowym Kongresie w Turynie w 1898 głosiły potrzebę kształcenia nauczycieli i zaangażowanie państwa w kwestie programu nauczania oraz podkreślały rolę holistycznego kształcenia w pierwszych latach życia, przestrzegając, że zbyt wczesne uczenie dzieci czytania, pisania i arytmetyki może zaburzyć ich rozwój¹⁴. W 1907, Maria Montessori założyła w Rzymie przedszkole *Casa dei bambini* realizujące stworzony przez nią program kształcenia małych dzieci, który do dziś jest popularny w wielu krajach na świecie.

W późniejszych latach także niektóre miasta zaczęły opracowywać modele opieki nad dziećmi. Przedszkola otwierano głównie na północy kraju, np. Reggio Emilia, Bolonia. Sukcesy tych miast powoli zachęcały tradycyjne społeczeństwo do posyłania dzieci do przedszkoli¹⁵.

W 1968 roku włoski rząd przyjął Ustawę o zakładaniu państwowych przedszkoli (444/1968). Przedszkola z socjalnych instytucji pomagających dzieciom z biednych środowisk i elitarnych placówek dla bogatych, stały się powszechną formą edukacji dla wszystkich dzieci w wieku 3-6 lat¹⁶. Państwowe przedszkola miały zapewniać dzieciom rozwój, edukację i przygotować je do szkoły podstawowej. Ich celem było wspieranie rodzin w wychowaniu dzieci, ale nie zastępowanie ich. Ustanowiono, że przedszkola mają być instytucjami bezpłatnymi i otwartymi nie mniej niż 7h dziennie. Gminy zostały zobligowane do zapewnienia dzieciom bezpłatnego transportu. Grupy miały liczyć od 15 do 30 dzieci. Obok nauczycieli w przedszkolach mieli pracować także asystenci zajmujący się „mniej szlachetnymi potrzebami dzieci”¹⁷. Cała kadra, łącznie z dozorcami, musiała być płci żeńskiej. Ustalono sposób finansowania przedszkoli – gminy zostały zobowiązane do pokrycia kosztów utrzymania budynków i ogrzewania państwowych przedszkoli. Środki od państwa dostały

¹⁴ Hohnerlein E. M. (2009) *The Paradox of Public Preschools in a Familist Welfare Regime: the Italian Case* [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* (2009) red. K. Scheiwe, H. Willekens PALGRAVE MACMILLAN za: N. Capaldo, L. Rondanini, *La scuola dell'infanzia nella riforma. Tradizione e innovazione nell'educazione infantile* (Gardolo: Edizioni Erickson, 2004).

¹⁵ E. M. Hohnerlein *op.cit.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ Hohnerlein E. M. *op.cit.* [za:] Catarsi E., 'Italian preschool education (1946–1985)' [w:] Catarsi E. (1985) (red.), *Twentieth Century Preschool Education. Times, Ideas and Portraits* Milan.

także przedszkola samorządowe i prywatne, jeśli przyjmowały dzieci z biednych rodzin. Wprowadzono także przepis zgodnie z którym państwowe *scuola materna* nie mogą być zakładane w gminach, gdzie jest już samorządowe lub religijne przedszkole przynajmniej z 3 oddziałami. W latach 70-tych włączono dzieci niepełnosprawne do przedszkoli, zlikwidowano funkcję asystenta wprowadzając w jego miejsce drugiego nauczyciela oraz zakazano zatrudniania mężczyzn w przedszkolach. Liczba dzieci w przedszkolach gwałtownie rosła, w 1980 uczęszczało już 76% dzieci w wieku 3-6 lat. Zmieniała się także struktura organów prowadzących – na początku lat 50-tych ponad 50% przedszkoli było prowadzonych przez Kościół, ale stopniowo udział placówek państwowych wzrastał w związku z powstawaniem nowych przedszkoli i przekształcaniem samorządowych i prywatnych na państwowe¹⁸.

Dzisiejszy system edukacji przedszkolnej we Włoszech jest bardzo zróżnicowany – dostępność przedszkoli, koszty, stosowane programy zależne są od organów prowadzących. Niezależnie jednak od modelu, przedszkole uważane jest za pierwszy i ważny stopień edukacji, a do przedszkoli uczęszcza 98% dzieci (w zależności od regionu) od 3 roku życia i ponad 100% dzieci w wieku 5-6 lat¹⁹. Ponad połowę przedszkoli prowadzi Ministerstwo Edukacji (zwłaszcza na południu kraju), 1/3 prywatne organizacje (w tym ok. 20% organizacje kościelne) i 13 % jednostki samorządu terytorialnego²⁰. Przedszkola państwowe i gminne są bezpłatne, prowadzone przez Kościół pobierają niewielkie opłaty, a najdroższe są przedszkola prywatne. Alternatywą dla *scuola materna* są centra dla dzieci w wieku 0-3 lub 0-6 lat, do których mogą przyjść z rodzicami.

Szwecja

Pierwsze instytucje sprawujące opiekę nad dziećmi powstały w Szwecji w XIX wieku. Niezależnie od siebie rozwijały się różne formy opieki nad dziećmi, choć wszystkie na małą skalę. W 1836 roku powstały pierwsze „szkółki” dla małych dzieci, które oprócz realizacji różnych socjalnych celów miały określone cele pedagogiczne. Były one jednak nieliczne i wkrótce zostały przekształcone w żłobki przeznaczone dla dzieci pracujących matek. Pierwsze przedszkole powstało w 1890 roku, jego program oparty był o koncepcję wychowania dziecka stworzoną przez niemieckiego pedagoga Friedricha Fröbela. Fröbel uważał, że kluczową rolę w rozwoju małych dzieci odgrywa zabawa. Podkreślał jednak, że przedszkole powinno być dodatkową stymulacją w stosunku do wychowania w rodzinie, więc powinno działać tylko kilka godzin. Do przedszkoli uczęszczały głównie dzieci

¹⁸ E. M. Hohnerlein *op.cit.*

¹⁹ OECD 2006 *op.cit.*

²⁰ M. Hill, M. Long, A. Marzanati, F. Bönker *op.cit.*

z zamożnych rodzin, w których kobiety nie pracowały. W latach 1904-1930 działały także publiczne przedszkola uczące dzieci biedoty „oszczędności i dobrego smaku”²¹.

W związku z brakiem siły roboczej, ruchami równościowymi kobiet oraz protestami rodziców żądających opieki przedszkolnej w latach 60-70 Szwecja przyjęło politykę wczesnej edukacji i opieki nad dziećmi. W roku 1968 rząd powołał Narodową Komisję Opieki nad Dzieckiem, która po czterech latach zaprezentowała raport „Przedszkole”. Koncepcją Komisji było połączenie społecznej i pedagogicznej funkcji w jednej instytucji zwanej przedszkolem. Wprowadzono mieszane grupy wiekowe (1-3 i 3-6) oraz integrację dzieci niepełnosprawnych w ogólnodostępnych placówkach. Rekomendowano bliską współpracę przedszkola z rodzicami oraz nastawienie pedagogiczne oparte na dialogu między nauczycielem a dzieckiem, kształtowaniu poczucia własnej wartości oraz niezależności. W 1975 roku nałożono na samorządy obowiązek rozszerzania opieki przedszkolnej, zapewnienia 6-latkom minimum 525h bezpłatnych zajęć rocznie oraz priorytetowe przyjmowanie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do przedszkola²². Mimo że przedszkola nie były obowiązkowe dla 6-latków, to praktycznie od wprowadzenia tego przepisu zaczęły do nich uczęszczać wszystkie dzieci²³. Powszechność opieki przedszkolnej stopniowo rosła – w latach 1975 roku do przedszkoli uczęszczało 10% dzieci w wieku 1-5 lat, w 1985 - 25%, a w 2003 80%²⁴.

Dziś opieka instytucjonalna nad małym dzieckiem stanowi jedno z podstawowych praw socjalnych w Szwecji. Służy nie tylko edukacji, ale jest także jednym z narzędzi zapewniania równości płci. Samorządy muszą zapewnić miejsca opieki wszystkim dzieciom, które tego potrzebują, od 1 do 12 roku życia bez zbędnej zwłoki (maksymalnie 3-4 miesiące oczekiwania). Młodsze dzieci (1-5 lat) uczęszczają do różnych form przedszkolnych, starsze (6-12 lat) mają zapewnioną opiekę w szkolnych świetlicach. Od 2005 roku także osoby bezrobotne i przebywające na urloпах wychowawczych mają prawo do opieki instytucjonalnej nad dzieckiem. System wczesnej edukacji i opieki dla dzieci w wieku 1-5 lat składa się z przedszkoli (*förskola*), domów dziennej opieki (*familjedaghem*) i przedszkoli otwartych (*öpen förskola*). Do przedszkoli uczęszczają dzieci od 1 do 5 roku życia, których rodzice uczą się lub pracują. Czas pracy przedszkola dostosowany jest do czasu pracy rodziców. Dzieci rozpoczynają edukację szkolną w wieku 7 lat, ale 6-latki chodzą do „klas zerowych” (*förskoleklass*). Zerówki mieszczą się zazwyczaj w szkole, uczęszcza do nich ok. 95% dzieci, choć nauka w nich jest nieobowiązkowa²⁵.

²¹ Early Childhood Education and Care Policy in Sweden OECD 1999.

²² Neuman M. J. (2009) *The Politics of (De)centralisation: Early Care and Education in France and Sweden* [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* red. K. Scheiwe, H. Willekens PALGRAVE MACMILLAN 2009.

²³ OECD 1999 *op.cit.*

²⁴ Neuman 2009 *op.cit.*

²⁵ OECD 2006 *op.cit.*

2.2. Rola państwa i samorządu

Francja

We Francji system edukacji przedszkolnej dla dzieci w wieku 2-5 lat jest dosyć scentralizowany. Silna rola państwa niewiele zmieniła się od XIX wieku. Ministerstwo Edukacji (*Ministere de la Jeunesse, del'Education nationale et de la Recherche*) ustala obowiązujący dla wszystkich przedszkoli program nauczania, zatrudnia i finansuje nauczycieli przedszkoli, decyduje o godzinach pracy przedszkoli oraz odpowiada za ewaluację. Gminy ustalają wielkość oddziałów klasowych i finansują utrzymanie i naprawę budynków, koszty operacyjne, wyposażenie sal lekcyjnych oraz materiały pedagogiczne²⁶. Zatrudniają i opłacają pracowników szkoły niebędących nauczycielami oraz pełnią ważną rolę w utrzymaniu szkolnych stołówek i centrów zabaw, w których rodzice mogą zostawić dzieci po zakończeniu zajęć lekcyjnych²⁷. Samorządy prowadzą także ponad 40% ośrodków zabaw, w których rodzice mogą zostawić dziecko, gdy przedszkole jest nieczynne. 45% środków na utrzymanie ośrodków pochodzi od gmin i departamentów, 25% stanowią opłaty rodziców, 14,5% pokrywa fundusz rodzinny (*Caisses d'Allocations Familiales*)²⁸.

Włochy

Za wczesną edukację odpowiada Ministerstwo Edukacji, Uniwersytetów i Nauki (*Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca*). Samorządy odpowiadają w całości za finansowanie swoich przedszkoli oraz za dostarczenie budynków, utrzymanie i wyposażenie oraz pensje personelu niepedagogicznego w przedszkolach państwowych. Włoskie samorządy mają dużą autonomię w zarządzaniu swoimi przedszkolami – ustanawiają własne kryteria dostępności usług, sposobu rekrutacji nauczycieli, sposobu doskonalenia nauczycieli i podejście pedagogiczne. W każdym mieście system administrowania przedszkolami wygląda inaczej. Przykładowo w Mediolanie za grupę kilku samorządowych przedszkoli odpowiada jeden menadżer (*dirigenti*), który podlega zarządcy (*assidente di settore*) jednej z 20 stref miejskiego systemu zarządzania przedszkolami, a ten lokalnemu ministrowi (*assessore*). W Reggio Emilia administracja jest mniej złożona, z uwagi na wielkość miasta. Za przedszkola odpowiada zespół *pedagogisti*, który bezpośrednio podlega *assessore*²⁹.

We Włoszech samorząd oprócz tego, że finansuje i zarządza przedszkolami jest ważnym partnerem społecznym. Sukcesy przedszkoli w północnych Włoszech związane są z silnymi lokalnymi

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ OECD 2004 *op.cit.*

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ OECD 2004 *op.cit.*

społecznościami, które na gruncie wspólnych wartości – demokracji i partycypacji społecznej – tworzą systemy wczesnej edukacji dzieci.

Szwecja

Ministerstwo Edukacji i Nauki (*Utbildningsdepartementet*) odpowiedzialne jest za ustanawianie krajowej polityki względem przedszkoli (cele, wytyczne, ramy finansowania), a Narodowa Agencja Edukacji (*Skolverket*) za ewaluację, zbieranie danych i nadzór na poziomie centralnym i regionalnym. Gminy odpowiadają za administrację, zatrudnienie, wielkość oddziałów, ewaluację i finansowanie. 290 gmin ma obowiązek zapewnić wystarczającą liczbę miejsc w przedszkolach i centrach zabaw, monitorowania jakości dostarczanych usług i zapewnienia odpowiednich zasobów³⁰.

Sytuacja instytucjonalnej odpowiedzialności za szwedzkie przedszkola w ciągu ostatnich 30 lat bardzo się zmieniała. Mimo że prowadzenie przedszkoli zawsze było zadaniem gminnym, to cały system był dosyć scentralizowany – samorządy miały narzucone ścisłe wytyczne, poczynając od liczby dzieci przypadających na nauczyciela, a kończąc na liczbie okien w pomieszczeniach dla dzieci. Zapotrzebowanie na przedszkola szybko rosło, a gminy skarżyły się, że państwowe wytyczne hamują rozwój przedszkoli. W odpowiedzi rząd w 1985 usunął większość regulacji dając władzom lokalnym dużą dowolność w tym zakresie. Decentralizacja sprawiła, że gminy mogły podejmować decyzje o wielkości grup, kryteriach kwalifikowania dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i doskonaleniu nauczycieli do przedszkoli lub nawet przekazać podjęcie tych decyzji bezpośrednio do przedszkoli³¹. Zmieniono także sposób finansowania – zrezygnowano z dotacji na rzecz ogólnej subwencji dla gmin, zapewniając im w ten sposób większą elastyczność. Decentralizacja doprowadziła do dużego zróżnicowania regionalnego, w związku z tym po 10 latach znacznej swobody gmin w zarządzaniu przedszkolami, rozpoczęto proces recentralizacji, czyli narzucania regulacji na zdecentralizowany system. W 1995 roku wprowadzono przepis obligujący gminy do zapewnienia pełnej opieki dzieciom od 1 roku życia do osiągnięcia wieku szkolnego, których rodzice uczą się bądź pracują³². Mimo ciężkiej sytuacji ekonomicznej w latach 90-tych gminom udało się zaspokoić potrzeby w zakresie opieki i edukacji nad małymi dziećmi, jednak kosztem pogorszenia jakości i podniesienia opłat rodziców, które wzrosły z zalecanych przez rząd 10% do 18%³³. W 1996 Ministerstwo Spraw Społecznych przekazało odpowiedzialność za przedszkola Ministerstwu Edukacji.

³⁰ Neuman M. J. (2009) *op.cit.*

³¹ Neuman M. J. (2009) *op.cit.* [za:] Gunnarsson L., Martin B., Korpi U. Nordenstam (1999) *Early childhood education and care policy in Sweden* Background Report prepared for the OECD Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy, Stockholm, Sweden: Ministry of Education and Science in Sweden.

³² *Ibidem.*

³³ Neuman (2009) *op.cit.* [za:] Bergqvist C., Nyberg A. (2002) *Welfare state restructuring and child care in Sweden* [w:] Michel S., Mahon R., *Child care policy at the crossroads: Gender and welfare state restructuring* (London: Routledge).

Wtedy także wprowadzono bezpłatną opiekę i edukację przedszkolną dla 4 i 5- latków w wymiarze 3h dziennie lub 15 tygodniowo³⁴. W 1998 wprowadzono także obowiązujący wszystkie przedszkola program nauczania, bardziej szczegółowy w stosunku do poprzedniego, choć nadal zostawiający gminom dużą dozę elastyczności. Chcąc zapewnić równość w dostępie i jakości przedszkoli, rząd wprowadził wycofaną w latach 80-tych dotację na przedszkola. W celu zniwelowania różnic w wysokości opłat rodziców ustalono także maksymalną krajową stawkę, jaką może pobierać samorząd. Nie jest ona obowiązkowa, jednak wszystkie samorządy zgodziły się na jej przyjęcie³⁵.

2.3. Finansowanie

W 1996 roku stworzona przez Komisję Europejską grupa „Sieci opieki nad dziećmi” Komisji Europejskiej wyznaczyła zalecany poziom wydatków na dzieci poniżej 5 roku na 1% PKB. Według OECD³⁶ w 2004 roku poziom ten spełniły jedynie Dania, Szwecja, Finlandia i Francja. Według danych UNICEF³⁷, także Norwegia i Islandia wydają ponad 1%, a zdaniem OECD Belgia (Flandria) i Węgry są bliskie osiągnięcia tego poziomu finansowania³⁸.

Jak widać z poniższej tabeli, państwa europejskie (EU21) wydają na wczesną edukację (od 3 roku życia do osiągnięcia wieku szkolnego) średnio ok. 0,5% PKB. Wydatki na jedno dziecko wahają się od 4 181 USD (Czechy) do 13 460 USD (Luksemburg)(dane za rok 2008³⁹).

W większości krajów europejskich rodzice ponoszą tylko część kosztów związanych z wczesną edukacją. Opłata najczęściej uzależniona jest od poziomu dochodów rodziny i pokrywa od 25% do 30% całkowitych kosztów utrzymania dziecka w przedszkolu⁴⁰. Jedynie w Polsce, na Słowacji i na Łotwie opłaty nie są powiązane z zamożnością rodziców⁴¹.

³⁴ Neuman (2009) *op.cit.* [za:] Taguchi H. LenzMunkammar I. (2003) *Consolidating governmental early childhood education and care services under the ministry of education and sciences: A Swedish case study* UNESCO.

³⁵ Neuman (2009) *op.cit.*

³⁶ OECD 2006 *op.cit.*

³⁷ *The child care transition. A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (2008) UNICEF Innocenti Research Centre.

³⁸ Urban M. (2009) *Early childhood Education in Europe Achievements, Challenges and Possibilities* Faculty of Education Martin-Luther-University Halle-Wittenberg.

³⁹ Education at a Glance 2011.

⁴⁰ Głogosz D. (2007) *Doświadczenia z zakresu opieki instytucjonalnej nad dzieckiem w wybranych krajach Unii Europejskiej [w:] System instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w aspekcie godzenia życia zawodowego z rodzinnym* (red. Cecylia Sadowska-Snarska) Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.

⁴¹ EACEA (2009) *op.cit.*

Tabela 1 Wydatki państw europejskich w 2008 na wczesną edukację jako % PKB i wydatki w przeliczeniu na 1 ucznia w USD wg PPP (Education at a Glance 2011)

kraj	% PKB	wydatki na ucznia
Austria	0,5	7 508
Belgia	0,6	5 732
Czechy	0,5	4 181
Dania	0,7	6 382
Estonia	0,5	3 198
Finlandia	0,4	5 334
Francja	0,7	5 787
Niemcy	0,5	6 887
Węgry	0,7	4 750
Islandia	1,0	10 080
Irlandia	-	7 795
Włochy	0,5	8 187
Luksemburg	0,5	13 460
Holandia	0,4	6 745
Norwegia	0,5	6 572
Polska	0,7	5 792
Portugalia	0,4	5 248
Słowacja	0,4	3 977
Słowenia	0,6	8 029
Hiszpania	0,8	6 708
Szwecja	0,7	6 519
Szwajcaria	0,2	4 911
Wlk. Brytania	0,3	7 119
średnia OECD	0,5	6 210
średnia EU21	0,5	6 397

Francja

Francja na finansowanie edukacji przedszkolnej przeznaczą 0,7% PKB. Przeciętny koszt utrzymania dziecka w *école maternelle* to 5 785 USD⁴² jest to koszt bardzo zbliżony do kosztu ucznia w szkole

⁴² Education at a Glance 2011 op.cit.

podstawowej. Za finansowanie przedszkoli odpowiada rząd płacąc pensje nauczycieli oraz samorząd poprzez utrzymanie budynków i zakup wyposażenia. Publiczne przedszkola gwarantują bezpłatną edukację przez 6 godzin dziennie⁴³. Rodzice pokrywają koszty posiłków i dodatkowych usług (np. pobyt na świetlicy), ale wszystkie opłaty uzależnione są od zarobków – w przypadku biednych rodzin posiłki są często w całości refundowane⁴⁴. Wyższe środki przeznaczone są na przedszkola znajdujące się w ubogich środowiskach (w specjalnych strefach edukacyjnych).

Włochy

Wydatki na przedszkola we Włoszech stanowią 0,5 % PKB, średni koszt ponoszony na ucznia to 8 187 USD (Education at a Glance 2011). Wysokość opłat rodziców różni się w zależności od typu placówki i regionu. Państwowe przedszkola są bezpłatne, ale rodzice płacą za posiłki i transport. Połowa przedszkoli prowadzonych przez samorządy jest bezpłatna, w innych pobierana jest opłata uzależniona od zarobków rodziców, przy czym najbiedniejsi nie płacą nic. W wyznaniowych przedszkolach od rodziców pobierana jest niewielka opłata, reszta finansowana jest ze środków regionalnych i krajowych. Prywatne świeckie przedszkola są bardzo drogie i ekskluzywne⁴⁵.

Przedszkola niepaństwowe, zarówno samorządowe, jak i prywatne mogą otrzymywać od państwa środki pod warunkiem, że posiadają równy status z przedszkolami państwowymi (*parità scolastica*). Aby uzyskać taki status przedszkole musi przestrzegać ogólnych wytycznych ministerstwa oraz m.in. kontrolować jakość placówek oraz ich efektywność, zatrudniać wykwalifikowaną kadrę i zapewniać opiekę dzieciom niepełnosprawnym⁴⁶.

Szwecja

Szwecja przeznacza 0,7% PKB na edukację dzieci w wieku 3-6 lat. Średni koszt kształcenia 1 ucznia to 6 519 USD. Za finansowanie opieki przedszkolnej w Szwecji odpowiadają władze lokalne. Utrzymują przedszkola głównie z podatku dochodowego oraz ze środków otrzymywanych od państwa w ramach systemu wyrównawczego⁴⁷.

Rodzice płacą za przedszkola, jednak opłaty są niewielkie, w granicach 1-3% dochodu rodziny. Za ustalanie wysokości opłat odpowiadają władze gminy. Kwota, jaką płacą rodzice zależna jest od dochodów rodziny. Maksymalna wysokość opłaty wynosi 3% dochodu rodziny, ale nie więcej niż

⁴³ Belfield C. R. (2006) *Financing Early Childhood Care and Education: An International Review* Queens College Paper for Global Monitoring Report on Education for All, City University of New York, New York.

⁴⁴ EACEA 2009 *op.cit.*

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Early Childhood Education and Care Policy in Italy* Country Note OECD 2001.

⁴⁷ Belfield (2006) *op.cit.*

140 euro w sytuacji, gdy z opieki korzysta jedno dziecko, 2% dochodu (maks. 93 euro miesięcznie) za opiekę nad drugim dzieckiem i 1% dochodu (47 euro) za trzecie i kolejne dziecko⁴⁸. Opłaty rodziców pokrywają ok. 20% kosztów operacyjnych. Dzieci w wieku od 4 do 5 lat (lub od 3 jeśli mają specjalne potrzeby edukacyjne, np. szwedzki nie jest językiem ojczystym) mają prawo do bezpłatnych zajęć w przedszkolach przez co najmniej 3 godziny dziennie lub 15 godzin tygodniowo⁴⁹. Także dzieci bezrobotnych mają zagwarantowaną kilkugodzinną darmową opiekę i edukację⁵⁰.

⁴⁸ Głogosz (2007) *op.cit.*

⁴⁹ EACEA (2009) *op.cit.*

⁵⁰ Belfield (2006) *op.cit.*

3. Jakość edukacji przedszkolnej

Większość krajów starej UE nie ma problemu z zapewnieniem powszechnej edukacji przedszkolnej, dlatego coraz ważniejszą kwestią jest zapewnienie jakości w tychże placówkach.

Jakość w edukacji jest bardzo trudna do zdefiniowania – nie istnieje jedna definicja jakości edukacji w ogóle, a tym bardziej edukacji przedszkolnej. Można jednak wyróżnić czynniki, które mają wpływ na jakość, np. wielkość grup, stosunek liczby nauczycieli do liczby dzieci, wykształcenie nauczycieli, stosowane programy nauczania itp. Różne organizacje podejmują próby wypracowania pewnych kryteriów i wymagań stanowiących o jakości edukacji przedszkolnej. W 1996 roku grupa przy Komisji Europejskiej stworzyła 40 celów dotyczących jakości placówek dla małych dzieci m.in. w zakresie finansowania, edukacji, współpracy z rodzicami i komunikacji⁵¹. Także UNICEF⁵² wyznaczył 10 wskaźników jakości odnośnie polityki względem małych dzieci, np. maksimum 1 nauczyciel na 15 uczniów, 80% 4-latków w subsydiowanych i akredytowanych placówkach czy 80% wykwalifikowanej kadry (pozostałe wskaźniki w Aneksie 1). Spośród 25 analizowanych krajów OECD, wszystkie 10 kryteriów spełnia jedynie Szwecja, Francja 8, a Włochy 4.

3.1. Podejście do edukacji przedszkolnej

W Europie wyróżnia się dwa podejścia do edukacji przedszkolnej: szkolne i pedagogiczne. Podejście szkolne stosowane jest we Francji i krajach anglojęzycznych – przedszkola, poprzez rozwijanie umiejętności związanych z czytaniem, pisanem i matematyką, przygotowują dzieci do nauki w szkole. Podejście pedagogiczne kładzie nacisk na ogólny rozwój społeczno-emocjonalny dziecka i jest pierwszym etapem promowanej przez UE koncepcji lifelong-learning. Stosowane jest w krajach skandynawskich, we Włoszech i w Niemczech. W niektórych krajach stosowane jest mieszane podejście do edukacji przedszkolnej, łączące elementy podejścia szkolnego z pedagogicznym.

Zarówno w kręgu naukowców, jak i praktyków toczą się spory, które podejście jest bardziej efektywne i lepiej wpływa na przyszłe osiągnięcia dzieci⁵³. Wyniki badań są często sprzeczne i zależą od wielu czynników, np. uwzględniania długości wpływania przedszkola na sukcesy szkolne.

⁵¹ European Comission Network on Childcare and Other Measures (1996) *op.cit.*

⁵² UNICEF Innocenti Research Centre (2008) *op.cit.*

⁵³ EACEA (2009) *op.cit.*

W jednym z badań⁵⁴ analizowano osiągnięcia szkolne dzieci chodzących do różnych modeli przedszkolnych. Dzieci z przedszkoli o podejściu szkolnym uzyskiwały lepsze wyniki w I i II klasie szkoły podstawowej oraz rzadziej powtarzały klasę niż dzieci z przedszkoli nastawionych na rozwój lub z przedszkoli o podejściu mieszanym. Przewaga jednak zanikła, gdy dzieci miały 9 lat, a w IV klasie tendencja się odwróciła i dzieci z przedszkoli o podejściu pedagogicznym uzyskiwały lepsze wyniki. Autor badań, Marcon, stawia wniosek, że dzieci z przedszkoli o podejściu pedagogicznym i podejściu mieszanym były lepiej przygotowane do wyzwań w późniejszym etapie kształcenia niż dzieci z przedszkoli o podejściu szkolnym.

Nie można jednoznacznie stwierdzić, które podejście do edukacji przedszkolnej jest bardziej efektywne, mimo to pewnym konsensusem jest stanowisko, że w przypadku młodszych dzieci (3-4 lata) najważniejsze jest stymulowanie rozwoju społeczno-emocjonalnego, natomiast w przypadku starszych dzieci (5-6 lat) stopniowe przygotowywanie ich do zajęć szkolnych⁵⁵.

We włoskich i szwedzkich przedszkolach podejście do nauczania oparte jest na tradycjach pedagogicznych centralnej Europy. Przedszkole, zarówno w organizacji, jak i w sferze relacji międzyludzkich odwzorowuje dom. Poszczególne pomieszczenia mają swoje funkcje – miejsce, gdzie się śpi, gdzie się je, gdzie bawi się w dużej grupie i gdzie indywidualnie się pracuje. Nawet wystrój szwedzkich przedszkoli przypomina dom – dzieci jedzą posiłki w kameralnej kuchni, a ściany pozbawione są krzykliwych ozdób przedstawiających postacie z bajek. Stosunki w przedszkolu oparte są na bezpieczeństwie, zaufaniu i miłości, a nie rygorystycznym stosowaniu dyscypliny. Szczególnie widoczne jest to w Szwecji, gdzie grupy są kameralne, a dzieci w różnym wieku bawią się ze sobą jak rodzeństwo. Nauczyciel w podejściu pedagogicznym nie uczy dzieci w sposób formalny, taki, jak w szkole, lecz koordynuje ich poznawanie świata. W szwedzkim przedszkolu jedyne książki, to te z bajkami. Nie ma formalnych zajęć, kiedy nauczyciel wyklada dzieciom jakieś zagadnienie – dzieci uczą się poprzez doznawanie doświadczeń i poznawanie otoczenia. Chodzą do lasu, bawią się w błocie, malują, hodują rośliny i wykonują proste prace techniczne. We Włoszech nauka odbywa się przede wszystkim poprzez zabawę – dewizą przedszkoli jest *Niente Senza Gioia!*, czyli „nic bez radości”. Dzieci zachęcane są do zaangażowania w planowanie zajęć – rano, wspólnie z nauczycielką ustalają, co będą robiły danego dnia i podsumowują poprzedni dzień. Mogą swobodnie poruszać się pomiędzy pomieszczeniami i decydować na jaki rodzaj aktywności mają ochotę w danej chwili. Oprócz zdobywania wiedzy o świecie ważny jest także ogólny rozwój społeczno-emocjonalny –

⁵⁴ EACEA (2009) *op.cit.* [za:] Marcon R.A. (2002) *Moving up the grades: Relationship between preschool model and later school success.* Early Childhood Research i Practice, 4(1).

⁵⁵ OECD (2006) *op.cit.*

przedszkola mają uczyć dzieci takich kompetencji społecznych, jak przejawianie inicjatywy, podejmowanie decyzji czy dokonywanie wyborów⁵⁶.

Dwa najbardziej znane włoskie podejścia to szkoła Marii Montessorii oparta na przekonaniu, że dzieci uczą się same z otaczającego je środowiska przy minimalnym wkładzie pracy nauczycieli. Dzieci uczą się w grupach różnowiekowych, metodą eksperymentów wybierając samodzielnie te zajęcia, które je interesują. Drugie znane podejście, chętnie wprowadzane w innych krajach, pochodzi z lat 60-tych z miasta Reggio Emilia. Główną cechą tego podejścia jest silne włączenie rodziców w życie przedszkola. Dzieci uczą się metodą długotrwałych projektów, a nauczyciele angażują się w proces nauczania zarówno poprzez prowadzone zajęcia, jak i obserwację dziecka. W tym podejściu nie ma ściśle określonego programu nauczania – dzieci odgrywają dużą rolę w planowaniu zajęć. Włoskie przedszkola są bardzo autonomiczne zarówno w aspekcie zarządzania, jak i metod nauczania. Zajęcia dostosowywane są do indywidualnych potrzeb dzieci⁵⁷.

„Zabawa” we francuskim *ecole maternelle* wygląda zupełnie inaczej niż we Włoszech czy Szwecji. W salach zawsze obecna jest tablica, a ściany zdobią liczne plansze wspomagające naukę czytania. Dzieci nie siedzą wprawdzie w szkolnych ławkach, ale organizacja zajęć znacznie bardziej przypomina szkołę. Nauczyciel tłumaczy materiał dzieciom na zasadach podobnych jak w szkole. Dzieci uzupełniają ćwiczenia ucząc się pisać, ćwiczą zdolności manualne wycinając literki, a na tablicy robią pierwsze, proste obliczenia. Wszystkie dzieci przebywają razem i muszą uczestniczyć w zaproponowanych przez nauczyciela aktywnościach. Zadaniem dzieci jest przede wszystkim odtwarzanie tego, co robi nauczyciel (np. w zakresie sztuki) niż zachęcanie do samodzielnego tworzenia. Mimo że podstawa programowa zakłada uczenie się przez zabawę, to dzieci mają stosunkowo mało czasu, na wolną zabawę.

3.2. Program nauczania

W większości krajów europejskich przedszkola działają na podstawie wytycznych krajowych w zakresie programu nauczania. Programy te bardzo się różnią swoją długością i szczegółowością – od 2 stron w Danii do 320 w Bawarii (Niemcy). Zazwyczaj wytyczne są wyrazem postrzegania dziecka w danym kraju oraz wartości, które powinny być promowane przez przedszkola⁵⁸. Ogólne ramy, podzielone najczęściej na 5-6 obszarów uczenia, mają także na celu zagwarantowanie wszystkim

⁵⁶ EACEA (2009) *op.cit.*

⁵⁷ OECD (2006) *op.cit.*

⁵⁸ Urban (2009) *op.cit.*

dzieciom prawa do wysokiej jakości oświaty. We wszystkich krajach europejskich poza Francją, Irlandią i Holandią, wytyczne dotyczą wszystkich rodzajów placówek (publicznych i niepublicznych)⁵⁹.

Wspólne dziedzictwo kulturowe Europy sprawia, że istnieje konsensus co do wielu wartości, jakie powinny przyświecać edukacji przedszkolnej, takich jak zabawa jako główna aktywność dziecka, rozwój socjalny i emocjonalny dziecka, nauczanie poprzez eksplorację oraz autonomia dziecka i współpraca z rodzicami. W Szwecji i Włoszech silny jest nacisk na kreatywność dzieci w uczeniu się i myśleniu oraz idee obywatelskie. W Anglii przedszkola mają uczyć także tolerancji, a w Niemczech odpowiedzialności za środowisko, w którym żyje człowiek⁶⁰.

Francja

Program nauczania w *école maternelle* jest jednolity w całym kraju. Organizację i funkcjonowanie przedszkoli reguluje *Code de l'Éducation*. Nadzór nad przestrzeganiem podstawy programowej sprawuje Narodowa Inspekcja Edukacji (*Inspecteur de l'éducation nationale*). Podstawa programowa koncentruje się na pięciu obszarach: (1) język mówiony i wprowadzenie do pisanie, (2) uczenie się współpracy, (3) wyrażanie myśli i emocji za pomocą ciała, (4) odkrywanie świata, (5) wyobraźnia, uczucia i tworzenie. Proces nauczania w przedszkolu i szkole stanowi jedną całość – trwa 3 lata i obejmuje rok przedszkola i 2 lata szkoły podstawowej. Program określa także jakie kompetencje dziecko powinno posiadać kończąc przedszkole⁶¹.

Włochy

We Włoszech Narodowe wytyczne dla przedszkoli zostały wprowadzone już w 1969 roku. Celem procesu edukacyjnego jako rozwijanie osobowości, autonomii i kompetencji dziecka, podkreślana jest także rola współpracy z rodzicami i zabawy⁶². Wykluczone jest formalne nauczanie, cele edukacyjne podzielone są na cztery obszary: (1) ja i inni, (2) ciało, ruch i zdrowie, (3) otrzymywanie i wysyłanie wiadomości, (4) bezpośredni kontakt z naturą, rzeczami, materiałami, kulturą, środowiskiem socjalnym. Na podstawie ogólnych ram nauczyciele sporządzają Spersonalizowane Plany Edukacyjne, które stanowią podstawę do stworzenia Portfolio kompetencji dziecka. W portfolio znajduje się opis zajęć w jakich dziecko uczestniczyło, sposób uczenia się, zainteresowania, nastawienie, aspiracje. Przedszkola cieszą się dużą autonomią zarządzania i stosowanymi technikami nauczania. Praca organizowana jest często w formie pracowni i grup projektowych, zgodnie z zainteresowaniami dzieci i ich potrzebami.

⁵⁹ Bertram T., Pascal Ch. (2002) *Early Years Education: An International Perspective* Centre for Research in Early Childhood, Birmingham.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ EACEA (2009) *op.cit.*

⁶² OECD 2006 *op.cit.*

Szwecja

W Szwecji nacisk na ogólny rozwój dziecka w przedszkolu jest ustalony na poziomie państwa. Wprowadzony w 1998 roku program nauczania jest wspólny dla dzieci od urodzenia do 5 roku życia. Krajowe wytyczne obejmują 5 szeroko zdefiniowanych celów edukacji przedszkolnej: (1) normy i wartości, (2) rozwój i nauka, (3) wpływ dziecka, (4) współpraca z domem, (5) współpraca ze szkołą⁶³. Program zarysowuje jedynie ogólne ramy, nie narzuca żadnych metod, chociaż podkreślana jest rola zabawy oraz promowanie wartości demokratycznych. Za wprowadzenie i ewaluację program odpowiada gminy⁶⁴.

3.3. Organizacja

Na jakość edukacji przedszkolnej duży wpływ ma także sposób organizacji kształcenia – wielkość grup, liczba uczniów przypadająca na nauczyciela czy intensywność zajęć. W wielu krajach europejskich istnieją wytyczne co do wielkości grup i stosunku liczby nauczycieli do dzieci. W krajach skandynawskich, Belgii, Holandii i Francji jest to kompetencja samorządów lokalnych. Na ogół grupy liczą ok. 20-25 dzieci i zajmuje się nimi jeden nauczyciel⁶⁵. Grupy mogą być tworzone na dwa sposoby – albo według wieku, albo według umiejętności dzieci.

W większości krajów istnieją odpowiednie przepisy regulujące higienę i bezpieczeństwo w placówkach dla dzieci. Najbardziej rygorystyczne wymagania stawiane są przedszkolom w Czechach, na Łotwie i w Austrii – np. określona jest liczba m² przypadająca na jedno dziecko, wymóg oddzielnych toalet dla każdej z grup, oddzielne wejście do kuchni itp. W niektórych krajach, podobnie jak w Polsce, stawiane są wymogi, co do środowiska (akustyka, wentylacja, światło, tereny zewnętrzne).

Badania pokazują⁶⁶, że im większa jest intensywność zajęć przedszkolnych, tym pozytywny efekt oddziaływania przedszkola na późniejszą edukację szkolną trwa dłużej i wolniej zanika. Godziny otwarcia przedszkoli dostosowane są zazwyczaj do potrzeb pracujących rodziców. W niektórych krajach przedszkola pracują także wieczorami, nocami czy w weekendy. W krajach Europy Środkowowschodniej przedszkola otwierane są znacznie wcześniej niż w starych krajach Unii (EU-15), co jest pozostałością po systemie przedszkoli zakładowych, których czas funkcjonowania dopasowywany był do zmianowej organizacji pracy. W Europie Zachodniej (np. w Niemczech,

⁶³ Bertram, Pascal (2002) *op.cit.*

⁶⁴ Urban (2009) *op.cit.*

⁶⁵ EACEA (2009) *op.cit.*

⁶⁶ EACEA (2009) *op.cit.* [za:] Gorey K.M. (2001) Early childhood education: A meta-analytic affirmation of the short- and long-term benefits of educational opportunity *School Psychology Quarterly*, 16.

Holandii) wiele przedszkoli jest otwartych tylko kilka godzin dziennie, co uniemożliwia rodzicom pracę na pełen etat.

Francja

We Francji podobnie jak w Polsce dzieci w przedszkolach podzielone są na grupy w zależności od wieku – 2 latki (*toute petite section*), 3 latki (*petite section*), 4-latki (*moyenne section*) i 5-latki (*grande section*). Na terenach wiejskich można spotkać grupy mieszane wiekowo⁶⁷.

We Francji nie istnieją wytyczne co do wielkości grup w *école maternelle*. W ciągu ostatnich 40 lat średnia liczba dzieci w oddziale spadła (40,3 w 1970, 25,5 2001), choć i tak w porównaniu do niektórych krajów jest ciągle wysoka. Na jedną grupę przypada tylko jeden nauczyciel. Jeśli przedszkole znajduje się w specjalnej strefie edukacyjnej ZEP (*zone d'éducation prioritaire*) przeznaczane są dodatkowe środki na utworzenie mniejszych grup i w związku z tym zatrudnienie większej ilości nauczycieli⁶⁸.

Typowe przedszkole we Francji pracuje przez 26 godzin w tygodniu. Przedszkola funkcjonują w tych samych godzinach, co szkoły od 8.30 do 12.00 i od 14.00 do 16.30. Są zamknięte w środy, ale pracują pół soboty⁶⁹.

Według francuskiego prawa (*loi d'orientation*) z 1989 rodzice stanowią część edukacyjnej wspólnoty i są zachęceni do udziału w życiu szkoły. Reprezentowani są przez wybieraną radę rodziców (*Conseil d'école*), ale nie są włączani w decyzje pedagogiczne, za które odpowiedzialny jest zespół uczący. Jeśli pozwala im na to praca, mogą kontaktować się regularnie z nauczycielami rano i popołudniu. Formalne zebrania rodziców i nauczycieli odbywają się przynajmniej raz w roku. Podstawa programowa podkreśla wagę budowania partnerskiej relacji z rodzicami, informowania o postępach i wyzwaniach. W wielu przedszkolach stosowane są dzienniczki, w których nauczyciele i rodzice wymieniają się informacjami⁷⁰.

Włochy

We Włoszech obecne są oba podejścia do tworzenia grup – np. w modelu przedszkolnym stosowanym przez Reggio Emilia dzieci uczęszczają do grup podzielonych wg wieku, natomiast w modelu bolońskim do grup różnowiekowych. Nie istnieją normy krajowe, co do wielkości oddziałów – samorządy i prywatne instytucje same decydują o wielkości oddziałów. W państwowych

⁶⁷ OECD (2006) *op.cit.*

⁶⁸ *Ibidem.*

⁶⁹ OECD (2004) *op.cit.*

⁷⁰ *Ibidem.*

przedszkolach pracujących dłużej niż 25 godzin tygodniowo na grupę przypada 2 nauczycieli. Minimalna liczba dzieci w grupie to 15, a maksymalna to 25, choć w wyjątkowych przypadkach dozwolone jest stworzenie grup 28 osobowych. W przypadku, gdy do przedszkola uczęszczają dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi grupy są mniej liczne – 20 dzieci, a nauczycielom pomaga specjalnie wykształcony asystent od SPE⁷¹. We Włoszech niektóre władze lokalne ustalają wytyczne odnośnie higieny i bezpieczeństwa, nie są one jednak obowiązkowe.

Czas pracy przedszkoli różni się w zależności od organu prowadzącego. Przedszkola państwowe pracują 40h tygodniowo, od 8.30 do 16.30, od września do czerwca. Przedszkola samorządowe i prywatne czynne są nieco dłużej i oferują latem specjalne programy⁷².

We Włoszech współpraca z rodzicami w zakresie edukacji przedszkolnej jest mocno podkreślana. Rodzice są uważani za ważne źródło wiedzy o dzieciach, zwłaszcza w przypadku dzieci niepełnosprawnych czy pochodzących z innych krajów. W przedszkolach działa rada rodziców gwarantujące społeczne zarządzanie⁷³.

Szwecja

W Szwecji dzieci uczęszczają do grup różnowiekowych – już w 1975 roku Narodowa Komisja Opieki nad Dziećmi zaleciła tworzenie grup różnowiekowych (1-3 i 3-6) podkreślając zalety wzajemnego uczenia się od siebie oraz przebywania z dziećmi w różnym wieku i o różnym stopniu rozwoju⁷⁴. Ten sposób tworzenia grup związany jest również z popularną dziś w Szwecji pedagogiką steinerowską, która zakłada, że mieszane grupy są naturalnym środowiskiem dla edukacji małych dzieci i pozwalają na ich lepszy rozwój.

W Szwecji nie istnieją przepisy regulujące wielkość grup przedszkolnych. W ciągu ostatnich lat średnia liczba dzieci w grupie w szwedzkich przedszkolach wzrosła z 13 w roku 1980 do 17,2 w 2003. *Förskola* zatrudniają stosunkowo dużo w porównaniu do innych krajów nauczycieli – na jednego nauczyciela przypada 5,4 dziecka (Neuman za National Agency for Education 2005).

W Szwecji przedszkola działają 10-12 godzin dziennie, a godziny pracy przedszkoli dostosowywane są do potrzeb rodziców⁷⁵.

⁷¹ EACEA (2009) *op.cit.*

⁷² OECD (2006) *op.cit.*

⁷³ OECD (2001) *op.cit.*

⁷⁴ OECD (1999) *op.cit.*

⁷⁵ OECD (2006) *op.cit.*

3.4. Wyrównywanie szans

Ważną funkcją przedszkoli jest wyrównywanie szans. „Projekty badawcze dotyczące rozwoju najmłodszych dzieci wykazały, że dzieci, które uczestniczą w dobrze zaprojektowanych programach edukacyjnych, lepiej dają sobie radę w szkole, wykazują wyższe kwalifikacje społeczne i emocjonalne i lepiej rozwijają zdolności werbalne i intelektualne (...) niż dzieci, które nie brały udziału w programach wysokiej jakości. Zapewnianie dzieciom zdrowego rozwoju jest więc inwestycją w siłę roboczą kraju i w jego zdolność do rozwijania się ekonomicznie i społecznie”⁷⁶. Wyrównywanie szans poprzez edukację przedszkolną jest szczególnie ważne dla dzieci z grup ryzyka – wychowywanych przez jednego rodzica, z rodzin imigrantów czy z rodzin o niskim statusie społeczno-ekonomicznym. Wszystkie kraje europejskie podejmują działania mające na celu wyrównywanie szans wśród małych dzieci. Najczęstszym działaniem jest zatrudnianie dodatkowej kadry, inne to zwiększanie środków finansowych dla przedszkoli, zachęty finansowe dla osób pracujących z dziećmi z grup defaworyzowanych oraz dodatkowe wsparcie samorządów o trudnych warunkach społeczno-ekonomicznych przez państwo. Główne przyczyny wykluczenia z edukacji przedszkolnej to koszty i brak miejsc, dlatego w większości krajów opłaty rodziców za przedszkola uzależnione są od dochodów i liczby dzieci⁷⁷.

Francja

We Francji w 1992 roku wprowadzono program specjalnych stref edukacyjnych (*zones d'éducation prioritaire* – ZEP). ZEP wyznaczane są na podstawie stopy bezrobocia, ubóstwa oraz udziału imigrantów wśród społeczności. Szkoły i przedszkola zlokalizowane w takich strefach otrzymują dodatkowe środki na prowadzenie mniejszych klas, zwiększenie dodatków motywacyjnych dla nauczycieli oraz szkolenia. Obecnie jest 890 specjalnych stref edukacyjnych z czego większość mieści się w dużych miastach. W strefach gdzie 20% stanowią dzieci imigrantów zazwyczaj otwiera się grupy przedszkolne dla 2-latków. Odkąd francuscy naukowcy udowodnili, że dwuletnie dzieci z biednych środowisk uczęszczające do przedszkola zyskują w późniejszych etapach edukacyjnych, podejmowany jest wysiłek objęcia wychowaniem przedszkolnym jak największej liczby 2-latków⁷⁸.

W odróżnieniu od Szwecji i Włoch, we Francji nie ma długiej tradycji we włączaniu dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w główny nurt edukacji. Dziś połowa dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszcza do przedszkoli. W przedszkolach zatrudnieni są asystenci,

⁷⁶ Blumsztajn (2007) *op.cit.* [za:] Bank Światowy (2002) *Why Invest In Early Child Development?*

⁷⁷ EACEA (2009) *op.cit.*

⁷⁸ OECD (2004) *op.cit.*

których zadaniem jest pomoc dzieciom w uczestnictwie w zajęciach. Wyrównywaniu szans służy również zatrudnianie w każdym przedszkolu nauczyciela odpowiedzialnego za dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Od nauczycieli oczekuje się respektowania ojczystego języka i kultury dziecka, ale też kładzie się nacisk na zasymilowanie z francuską kulturą⁷⁹.

Włochy

We Włoszech dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszczają razem z innymi do przedszkoli i mają pierwszeństwo w przyjęciu do przedszkola. Oddziały, w których się uczą są mniejsze, oraz zatrudniają dodatkowego nauczyciela od specjalnych potrzeb edukacyjnych.

Szwecja

W Szwecji dzieci niepełnosprawne uczęszczają wraz z innymi do przedszkoli od połowy lat 70-tych⁸⁰. Dzieci dwujęzyczne mają zapewnioną bezpłatną edukację w wymiarze 3 godzin dziennie od 3 roku życia. Od 2001 także dzieci osób bezrobotnych od 4 roku życia mają zapewnione miejsce w przedszkolu.

3.5. Kadra nauczycielska

Nauczyciele to jeden z kluczowych zasobów wpływających na jakość edukacji przedszkoli. Liczne badania wskazują, że kwalifikacje nauczycieli przedszkoli mają wpływ na efekty programów wczesnej edukacji (Blumszajn 2007 za Hallet 2007). Ważna jest zarówno długość kształcenia nauczycieli, jak i realizowany program.

Francja

Za rekrutację nauczycieli, szkolenie i zwalnianie odpowiadają we Francji władze państwa. Nauczyciele są pracownikami publicznymi i cieszą się szacunkiem społecznym. Na początku lat 90-tych znacznie podwyższono wymagania odnośnie wykształcenia nauczycieli przedszkolnych, ale także zmieniono program. Dawniej *instituteurs* zostawali absolwenci szkoły średniej, którzy przeszli 2-letnie szkolenie w kolegium nauczycielskim uwzględniające specyfikę wczesnego nauczania dzieci⁸¹. Obecnie, aby zostać nauczycielem należy skończyć 3-letnie studia wyższe, a następnie zdać egzamin państwowy. Do egzaminu można podejść po skończeniu kursu przeprowadzanego przez ośrodek kształcenia

⁷⁹ Sacks B., Ruzzi B. (2005) *Early Childhood Education: Lessons from the States and Abroad*: National Center on Education and the Economy
The New Commission on the Skills of the American Workforce

⁸⁰ OECD (1999) *op.cit.*

⁸¹ OECD (2004) *op.cit.*

nauczycieli (*Institut Universitaire de Formation des Maîtres*) bądź przygotować się indywidualnie. Egzamin składa się z części pisemnej – (francuski, matematyka, nauki ścisłe, sztuka), praktycznej (sport) i ustnej. Jest on dosyć trudny i wielu kandydatów na nauczycieli go nie zdaje. Ci, którym się to uda, rozpoczynają 18 miesięczny kurs (ok. 450 godzin) przygotowujący do nauki dzieci w wieku 2-11 lat kończący się uzyskaniem tytułu *professeurs des écoles*. Kurs ten ma charakter bardziej akademicki niż pedagogiczny, zdaniem ekspertów z OECD (2006) bardzo mało miejsca poświęca się w nim na specyfikę rozwoju i uczenia małych dzieci. Ośrodek kształcenia nauczycieli ma swobodę w organizowaniu kursów nauczycielskich, ale musi uwzględniać podstawę programową zatwierdzoną przez Ministerstwo Edukacji, w skład której wchodzi filozofia, historia edukacji, socjologia, psychologia, nauczane przedmioty (francuski, matematyki, nauki ścisłe, technika, sport, sztuka, muzyka), przygotowanie do czynności administracyjnych i specjalistyczne kursy np. praca w przedszkolu. W drugim roku nauczyciele mają 8-12 tygodni praktyk w szkołach i przedszkolach⁸². Liczba dostępnych miejsc na szkoleniach dla przyszłych nauczycieli uzależniona jest od przewidywanej liczby wakatów⁸³. W całej swojej karierze nauczyciele mają prawo do 36 tygodni szkolenia (większość szkoleń przeprowadzana jest w pierwszych latach). Nauczyciele mogą wybierać rodzaj szkolenia, w którym chcą uczestniczyć. Interesy nauczycieli przedszkoli reprezentuje samorząd zawodowy *Association générale des institutrices et instituteurs des écoles maternelles publiques*, który corocznie organizuje konferencje oraz różne szkolenia dla swoich członków⁸⁴. Od 1992 nauczycieli wspierają pracownicy gminni, którzy legitymują się certyfikatem w zakresie wczesnego dzieciństwa, zwani ATSEM (*agent territorial spécialisé des écoles maternelles*). Pomagają oni w przeprowadzaniu zajęć oraz przy czynnościach związanych z toaletą czy sprzątaniami. Pracownicy ci opłacani i powoływani są przez burmistrza, ale podlegają dyrektorowi przedszkola⁸⁵.

Włochy

We Włoszech, podobnie jak we Francji, nauczyciele otrzymują kwalifikacje do nauczania zarówno w przedszkolu, jak i w szkole. Do 1992 nauczyciele byli kształceni głównie w katolickich *scuole magistrali* i ośmiu mniejszych krajowych instytucjach. Obecnie nauczyciele - *Insegnante* we włoskich przedszkolach muszą skończyć 4-letnie studia. W ramach kursu nauczycielskiego na uniwersytecie studenci odbywają praktyki w przedszkolach i szkołach. Kurs kończy się egzaminem państwowym i nadaniem statusu wykwalifikowanego nauczyciela. Tak przygotowani kandydaci mogą ubiegać się o miejsce pracy w placówce.

⁸² OECD (2004) *op.cit.*

⁸³ Sacks, Ruzzi (2005) *op.cit.*

⁸⁴ OECD (2004) *op.cit.*

⁸⁵ *Ibidem.*

Organ bezpośrednio odpowiedzialny za przedszkola odpowiada także za rozwój zawodowy nauczycieli. Doskonalenie dla nauczycieli pracujących w przedszkolach państwowych prowadzi Regionalny Instytut Badań Edukacyjnych (*Istituto Regionale Ricerca Educativa*) i Narodowy Instytut Dokumentacji dla Edukacyjnych Innowacji i Badań (*Istituto Nazionale di Documentazione per l'Innovazione e la Ricerca Educativa*). Gminy, związki wyznaniowe i osoby prywatne samodzielnie odpowiadają za szkolenie nauczycieli w swoich przedszkolach⁸⁶.

Szwecja

W szwedzkich *Förskola* z uwagi na wiek dzieci (1-6 lat) nauczyciele stanowią 50% kadry, a pozostała część to opiekunowie. Aby zostać w Szwecji nauczycielem w przedszkolu (*Förskollärare*) należy skończyć 3,5 letnie studia, w przypadku opiekunów wymagane jest ukończenie 3-letniej zawodowej szkoły średniej. W Szwecji jest najwyższy ze wszystkich krajów europejskich odsetek mężczyzn wśród nauczycieli przedszkoli – ok. 2-3%⁸⁷.

W Szwecji nauczyciele tradycyjnie kształceni byli zgodnie z całościowym podejściem do rozwoju dziecka stworzonym przez Fröbela. Dziś studia nauczycielskie są bardziej zróżnicowane, wzbogacone o najnowsze trendy pedagogiczne i praktyczne doświadczenia w edukacji małych dzieci. W 2002 wprowadzono nowy program nauczania nauczycieli podzielony na 3 specjalizacje do wyboru: wczesne dzieciństwo, szkoła podstawowa i centra zabaw. Przyszli nauczyciele uczą się psychologii, pedagogiki, mają także zajęcia z kulturoznawstwa i komunikacji oraz praktyki. Duży nacisk kładzie się na rozwój osobisty – kreatywność w rozwiązywaniu problemów, konstruktywną krytykę i wczuwanie się w sytuację dziecka⁸⁸.

Problem w Szwecji jest duża rotacja nauczycieli. Zdaniem związków zawodowych nauczyciele uciekają z powodu niskich w stosunku do innych zawodów wymagających wykształcenia akademickiego płac, złych warunków pracy (zbyt wysoka liczba dzieci przypadająca na nauczyciela) oraz braku czasu na planowanie i przygotowanie⁸⁹.

⁸⁶ OECD (2001) *op.cit.*

⁸⁷ OECD (2006) *op.cit.*

⁸⁸ Haddad L. (2002) *An Integrated Approach to Early Childhood Education and Care, EDUCERE – Centro de Formação para a Educação Infantil (Center for Early Childhood Education Training) (São Paulo, Brazil)* UNESCO Early Childhood and Family Policy Series n°3 October.

⁸⁹ Urban (2009) *op.cit.*

3.6. Monitorowanie

Francja

Francja ma długą tradycję w monitorowaniu jakości pracy przedszkoli. Zadaniem inspektorów (*inspecteur d'académie*) jest ustalanie polityki edukacyjnej dla szkół podstawowych i przedszkoli. Inspektorzy organizują również rozwój zawodowy nauczycieli, a co 3 do 4 lata przeprowadzają także ewaluację każdego nauczyciela⁹⁰.

We Francji ewaluacji podlegają także dzieci. Określone są kompetencje, jakie powinno posiadać dziecko kończące przedszkole. Innym narzędziem ewaluacji dzieci jest prowadzony przez nauczycieli notatnik o postępach każdego dziecka, który ma służyć zidentyfikowaniu dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi⁹¹.

Centralizacja *école maternelle* sprawia, że zarówno dostęp, jak i jakość świadczonych usług w całym kraju jest bardzo podobna. Różnice dotyczą jednak dwulatków – w zależności od regionu, do przedszkoli uczęszcza od 4 do 66%. Dwulatkowie mają zagwarantowane miejsce w przedszkolu tylko w Specjalnych Strefach Edukacyjnych, w innych przypadkach o przyjęciu do przedszkola decyduje gmina. Brak konsensusu w kwestii dwulatków, powoduje że stosowane są często jako „bufor demograficzny” – w sytuacji, gdy do przedszkola uczęszcza mało uczniów i grozi mu zamknięcie, to zachęca się rodziców do wcześniejszego posłania dzieci do przedszkola (Neuman 2009).

Włochy

We Włoszech każdy z organów (państwo, samorząd, osoby prywatne i Kościół) sam odpowiada za monitorowanie jakości w swoich placówkach. Charakterystyczne dla Włoch różnice regionalne w jakości usług publicznych, w przypadku przedszkoli są niewielkie⁹². Na północy kraju, samorządy są silne i działają sprawnie prowadząc większość przedszkoli, natomiast na południu, gdzie kapitał społeczny jest niski, odpowiedzialność za edukację przedszkolną spoczywa na państwie.

Szwecja

Za monitorowanie jakości w klasach przedszkolnych („zerówkach”) odpowiada Narodowa Szwedzka Agencja Doskonalenia Szkół (*Skolverket*). Inne instytucje opieki i edukacji dzieci monitorowane

⁹⁰ OECD (2006) *op.cit.*

⁹¹ OECD (2004) *op.cit.*

⁹² Hohnerlein (2009) *op.cit.*

są przez gminy lub przez dyrektorów szkół. Przedszkola, tak jak szkoły muszą przygotowywać coroczne raporty na temat jakości. Zarówno eksperci OECD, jak i szwedzki rząd zauważyli pogorszenie jakości w przedszkolach w latach 90-tych – z powodu kłopotów finansowych wzrosła liczba dzieci przypadająca na jednego nauczyciela⁹³. Zaobserwowano także zróżnicowanie jakości przedszkoli w ostatnich latach⁹⁴.

⁹³ *Early Childhood Education and Care: Next Steps* (2009) Report of The Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology.

⁹⁴ Samuelsson I. P., Sheridan S. (2009) *Preschool Quality and Young Children's Learning in Sweden*, University of Gothenburg, International Journal of Child Care and Education Policy Copyright 2009 by Korea Institute of Child Care and Education, Vol. 3, No. 1, 1-11.

4. Podsumowanie

Przedstawione trzy modele edukacji przedszkolnej we Francji, Włoszech i Szwecji, to trzy różne drogi prowadzące do sukcesu, jakim jest objęcie ponad 90% dzieci w wieku 3-6 lat opieką przedszkolną.

Opisane modele ukształtowały się w przeciągu wielu lat, w wyniku różnych uwarunkowań historycznych i społecznych. Modele są spójne, stanowią pewną całość, dlatego nie można przenosić ich poszczególnych elementów, bo chociaż działają dobrze, to działają w określonych warunkach, a po przeniesieniu mogą już nie dać tego samego efektu. Co więcej, nawet samo wydzielanie modeli edukacji przedszkolnej jest nieco sztuczne – wczesna edukacja i opieka obejmuje także dzieci poniżej 3 roku życia, jest również ściśle związana z polityką społeczną i prorodzinną prowadzoną przez państwo.

W modelu francuskim państwo bierze na siebie odpowiedzialność zapewnienia bezpłatnej edukacji małym dzieciom na tym samym poziomie. *Ecole maternelle* w całym kraju działają według jednego, sprawdzonego wzoru, a organizacją przypominają szkoły. Edukacja od opieki i wychowania jest jasno rozdzielona – godziny zajęć są sztywno wyznaczone, jak w szkole, a w czasie przerwy na lunch dzieci mogą wrócić do domu. Wysoko wykwalifikowani nauczyciele przygotowani są do uczenia dzieci w wieku 2-11 lat, przy czym w ich kształceniu zwraca się głównie uwagę na nauczane przedmioty, pomijając specyfikę rozwoju małych dzieci. Przedszkole uczące przestrzegania zasad, czytania i pisanie służy głównie przygotowaniu dzieci do następnych etapów kształcenia.

Powszechność przedszkoli szwedzkich to z kolei przejaw równości kobiet i mężczyzn. Przedszkola mają umożliwiać podjęcie pracy obojgu rodzicom, dlatego otwarte są od rana do wieczora. Do przedszkoli chodzą dzieci od 1 do 5 roku życia, w związku z tym edukacja, opieka i wychowanie są równie ważne. W XIX wieku, gdy powstawały przedszkola, popularna była myśl pedagogiczna Fröbela, która do dnia dzisiejszego wpływa na postrzeganie dziecka i kładzie nacisk na ogólny rozwój w pierwszych latach życia.

Włoskie przedszkola to barwna mozaika kilku różnych organów prowadzących przedszkola. Trudno mówić nawet o modelu, gdyż z jednej strony edukacja przedszkolna jest bardzo zdecentralizowana i samorządy mogą ją dowolnie kształtować, a z drugiej połowa przedszkoli jest państwowa i działa według zasad stworzonych przez państwo. Ścieranie się wpływów Kościoła i państwa, a także

różnorodne innowacje pedagogiczne zarówno indywidualnych osób (siostry Agazzi, Maria Montessori), jak i samorządów (Reggio Emilia, Bolonia) do dziś wpływają na wczesnej edukacji. Włoskie przedszkola świadczą usługi wysokiej jakości, różnią się pod względem organizacyjnym, ale w całym kraju wspólne jest postrzeganie przedszkola, jako miejsca, gdzie dziecko ma rozwijać się emocjonalnie i społecznie.

Na podstawie analizy edukacji przedszkolnej we Francji, Włoszech i Szwecji, można wyciągnąć następujące wnioski:

1. Osiągnięcie wysokiego (bliskiego 100%) wskaźnika scholaryzacji przedszkolnej wymaga zmian instytucjonalnych, mentalnych oraz inwestycji, dlatego jest procesem długoletnim.
2. We wszystkich trzech przypadkach osiągnięcie powszechnej edukacji przedszkolnej wymagało zaangażowania państwa, przyjęcia wspólnych priorytetów w tym zakresie oraz zwiększenia nakładów z budżetu państwa.
3. W żadnym z trzech krajów edukacja przedszkolna nie jest obowiązkowa, jednak rodzice są świadomi, jak ważny jest ten etap edukacji dla rozwoju dziecka i jego przyszłości, dlatego posyłają dzieci do przedszkoli.
4. Największy wpływ edukacji przedszkolnej na wyrównywanie szans życiowych obserwuje się wśród dzieci z rodzin defaworyzowanych, dlatego aby z przedszkoli korzystały te dzieci, które najbardziej tego potrzebują, opłaty ponoszone przez rodziców nie mogą wykluczać mniej zamożnych rodzin.
5. Jakość przedszkoli tylko częściowo zależy od wielkości nakładów (wielkość grupy przedszkolnej, posiłki, wyposażenie itp.), ważny jest kapitał społeczny – zaangażowanie rodziców i nauczycieli oraz ich współpraca.

W ostatnim czasie w Polsce o przedszkolach dużo się mówi, jednak wszystkie dyskusje dotyczą ilości dzieci objętych edukacją i sposobu finansowania. Brak jest globalnego myślenia – instytucjonalna opieka i edukacji dzieci powinna oprócz zapewniania edukacji najmłodszym, być częścią szerszej polityki państwa skierowanej na wzrost zatrudnienia kobiet, pomoc rodzinie i wyrównywanie szans życiowych. Wskaźnik scholaryzacji przedszkolnej w Polsce, zwłaszcza na terenach wiejskich, rośnie wręcz w niewiarygodnie szybkim tempie. Nie można jednak mówić o edukacji przedszkolnej jedynie w kontekście jej upowszechnienia, kluczowa jest dyskusja o jakości – przedszkola na wsi i w mieście to zupełnie inne placówki, co widoczne jest w liczbie godzin funkcjonowania, oferowaniu wyżywienia czy ponoszonych wydatkach na jedno dziecko (7 272 zł w miastach na prawach powiatu, 4967 zł

w gminach typowo wiejskich⁹⁵). Francja, Włochy i Szwecja posiadają jasno określoną wizję przedszkola i koncepcji postrzegania dziecka. W Polsce brakuje podstawowych dyskusji o wartościach i funkcji przedszkola, a zwłaszcza głosu środowiska pedagogicznego w krajowych dyskusjach. Jakie powinny być przedszkola? Jakich wartości powinny uczyć? Czy przedszkola mają przede wszystkim rozwijać ogólne kompetencje dzieci czy przygotowywać je do dalszej edukacji? Czy jest to pierwszy etap edukacji czy sposób zapewnienia opieki pracującym rodzicom? Czy samorządy mogą dowolnie kształtować edukację przedszkolną na swoim terenie, czy państwo chce stworzyć jeden model przedszkola w całej Polsce? Czy dzieci uczą się tylko przez 5h, kiedy realizowana jest podstawa programowa, czy uczą się przez cały czas przebywania w przedszkolu? Czy przedszkole to usługa, którą możemy „kupować na godziny”, czy pewna całość, której nie można podzielić? Czy opłaty za przedszkola nie wykluczają dzieci o niższym statusie społeczno-ekonomicznym? Czy rodzice tych dzieci są świadomi, jak ważna jest edukacja przedszkolna? Na te i wiele innych pytań należy odpowiedzieć, aby zapewnić wysokiej jakości edukację wszystkim małym dzieciom.

⁹⁵ dane za rok szkolny 2009/2010 <http://wskazniki.zarzadzanie.ore.edu.pl>

Bibliografia

1. Belfield C. R. (2006) *Financing Early Childhood Care and Education: An International Review* Queens College Paper for Global Monitoring Report on Education for All, City University of New York, New York.
2. Bergqvist C., Nyberg A. (2002) Welfare state restructuring and child care in Sweden [w:] Michel S., Mahon R., *Child care policy at the crossroads: Gender and welfare state restructuring* London, Routledge.
3. Bertram T., Pascal Ch. (2002) *Early Years Education: An International Perspective* Centre for Research in Early Childhood, Birmingham.
4. Blumsztajn (2007) *op.cit.* s.4 [za:] Bank Światowy (2002) *Why Invest In Early Child Development?*¹ Sacks B., Ruzzi B. (2005) *Early Childhood Education: Lessons from the States and Abroad*: National Center on Education and the Economy The New Commission on the Skills of the American Workforce.
5. Blumsztajn A. (2007) *Przykłady rozwiązań edukacji przedszkolnej w krajach członkowskich Unii Europejskiej* [w:] System instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w aspekcie godzenia życia zawodowego z rodzinnym (red. Cecylia Sadowska-Snarska) Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
6. Catarsi E., 'Italian preschool education (1946–1985)' [w:] Catarsi E. (1985) (red.), *Twentieth Century Preschool Education. Times, Ideas and Portraits* Milan.
7. *Early Childhood Education and Care Policy in France* Country Note OECD 2004.
8. *Early Childhood Education and Care Policy in Italy* Country Note OECD 2001.
9. *Early Childhood Education and Care Policy in Sweden* OECD 1999.
10. *Early Childhood Education and Care: Next Steps* (2009) Report of The Standing Senate Committee on Social Affairs, Science and Technology.
11. Education at a Glance 2011.
12. Głogosz D. (2007) *Doświadczenia z zakresu opieki instytucjonalnej nad dzieckiem w wybranych krajach Unii Europejskiej* [w:] System instytucjonalnej opieki nad dzieckiem w aspekcie godzenia życia zawodowego z rodzinnym (red. Cecylia Sadowska-Snarska) Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Białymstoku.
13. Gorey K.M. (2001) Early childhood education: A meta-analytic affirmation of the short- and long-term benefits of educational opportunity *School Psychology Quarterly*, 16.
14. Gunnarsson L., Martin B., Korpi U. Nordenstam (1999) *Early childhood education and care policy in Sweden* Background Report prepared for the OECD Thematic Review of Early Childhood Education and Care Policy, Stockholm, Sweden: Ministry of Education and Science in Sweden.

15. Haddad L. (2002) *An Integrated Approach to Early Childhood Education and Care, EDUCERE - Centro de Formação para a Educação Infantil (Center for Early Childhood Education Training) (São Paulo, Brazil)* UNESCO Early Childhood and Family Policy Series n°3 October .
16. Hill M., Long M., Marzanati A., Bönker F. The local government role in preschool child care policy in France, Germany, Italy and the UK [w:] G. Marcou, H. Wollmann (2010) *The Provision Of Public Services In Europe - Between State, Local Government and Market* EDWARD ELGAR PUBLISHING.
17. Hohnerlein E. M. (2009) The Paradox of Public Preschools in a Familist Welfare Regime: the Italian Case [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* (2009) red. K. Scheiwe, H. Willekens PALGRAVE MACMILLAN za: N. Capaldo, L. Rondanini, *La scuola dell'infanzia nella riforma. Tradizione e innovazione nell'educazione infantile* (Gardolo: Edizioni Erickson, 2004).
18. Marcon R.A. (2002) *Moving up the grades: Relationship between preschool model and later school success*. Early Childhood Research i Practice, 4(1).
19. Martin C., Le Bihan B., Public Child Care and Preschools in France: New Policy Paradigm and Path-dependency [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* red. K. Scheiwe, H. Willekens PALGRAVE MACMILLAN 2009.
20. Neuman M. J. (2009) *The Politics of (De)centralisation: Early Care and Education in France and Sweden* [w:] *Childcare and Preschool Development in Europe. Institutional Perspectives* red. K. Scheiwe, H. Willekens PALGRAVE MACMILLAN 2009.
21. *Quality Targets in Services for Young Children. Proposals for a Ten Year Action* European Commission Network on Childcare and Other Measures to Reconcile the Employment and Family Responsibilities of Men and Women Programme January 1996
22. *Realizacja celów barcelońskich w zakresie struktur opieki nad dziećmi do osiągnięcia wieku obowiązku szkolnego* SPRAWOZDANIE KOMISJI DLA RADY, PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO, EUROPEJSKIEGO KOMITETU EKONOMICZNO-SPOŁECZNEGO I KOMITETU REGIONÓW, Bruksela 2008.
23. Samuelsson I. P., Sheridan S. (2009) *Preschool Quality and Young Children's Learning in Sweden*, University of Gothenburg, International Journal of Child Care and Education Policy Copyright 2009 by Korea Institute of Child Care and Education, Vol. 3, No. 1, 1-11.
24. *Starting Strong II: Early Childhood Education and Care* OECD 2006.
25. Taguchi H., LenzMunkammar I. (2003) *Consolidating governmental early childhood education and care services under the ministry of education and sciences: A Swedish case study* UNESCO.
26. *The child care transition. A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (2008) UNICEF Innocenti Research Centre.
27. Urban M. (2009) *Early childhood Education in Europe Achievements, Challenges and Possibilities* Faculty of Education Martin-Luther-University Halle-Wittenberg.
28. *Wczesna edukacja i opieka nad dzieckiem w Europie: zmniejszanie nierówności społecznych i kulturowych* Agencja Wykonawcza ds. Edukacji, Kultury i Sektora Audiowizualnego (EACEA), Warszawa 2009.

Aneks 1

Lista kryteriów stworzonych przez UNICEF w zakresie edukacji i opieki instytucjonalnej nad dziećmi.

KRYTERIA	Szwecja	Francja	Włochy
Zasiłek rodzicielski w wysokości 50% wynagrodzeń przez okres 1 roku od urodzenia dziecka	✓	✓	
Krajowa strategia uwzględniająca potrzeby dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych	✓	✓	✓
Uregulowana prawnie i dofinansowana ze środków publicznych opieka obejmująca 25% dzieci poniżej 3 roku życia	✓	✓	
Akredytowane i dofinansowane ze środków publicznych placówki wczesnej edukacji obejmująca 80% dzieci poniżej 4 roku życia	✓	✓	✓
80% kadry zatrudnionej w placówkach opieki i edukacji dla dzieci od 0 do osiągnięcia wieku szkolnego posiada kwalifikacje	✓	✓	✓
50% kadry zatrudnionej w akredytowanych placówkach wczesnej edukacji posiada wykształcenie wyższe	✓	✓	✓
Nie mniej niż 1 nauczyciel na 15 dzieci	✓		
1.0% PKB przeznaczony na opiekę i edukację dzieci w wieku od 0 do osiągnięcia wieku szkolnego	✓	✓	
Stopa ubóstwa wśród dzieci mniejsza niż 10%	✓	✓	
Prawie uniwersalny dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej dla dzieci	✓		
Liczba spełnianych kryteriów	10	8	4

Źródło: *The child care transition. A league table of early childhood education and care in economically advanced countries* (2008) UNICEF Innocenti Research Centre

Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Matematycznego i Komputerowego

Uniwersytet Warszawski, ul. Pawińskiego 5a, 02-106 Warszawa

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

